

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง“ศิลปะสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอัมพวากับราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 2 : ศึกษาเฉพาะงานจิตรกรรมบนฝาไม้ที่วัดภุมรินทร์กุฎีทองและวัดบางแคใหญ่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ด้วยความช่วยเหลือสนับสนุนอย่างดี ยิงจากหน่วยงานและบุคคลผู้มีคุณูปการซึ่งผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ดังนี้

1. อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
2. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
3. สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
4. พระครูวิมลภาวนาจารย์ เจ้าอาวาสวัดภุมรินทร์กุฎีทอง อำเภออัมพวา
5. พระสมุห์พิชัย อริยวโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดภุมรินทร์กุฎีทอง อำเภออัมพวา
6. นายสมเกียรติ บำรุงศรี วิทยากรจิตอาสาประจำวัดบางแคใหญ่ อำเภออัมพวา
7. นายคมกฤษ ทรัพย์ปรุงและนายภควัต ทรัพย์ปรุง ที่ให้การสนับสนุนด้านการจัด

รูปเล่มและจัดพิมพ์รายงานการวิจัย

สำหรับประโยชน์และคุณค่าของงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาแต่คุณพ่อฉลาด พรหมภักดิ์ซึ่งล่วงลับไปแล้ว คุณแม่ประภาภรณ์ พรหมภักดิ์ และครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์จรรุพรณ ทรัพย์ปรุง
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

24 ตุลาคม 2553

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(1)
บทคัดย่อ	(2)
Abstract	(3)
สารบัญ	(4)
สารบัญภาพ	(6)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง 1	
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
วิธีดำเนินการวิจัย	4
คำนิยามศัพท์	5
ประโยชน์ที่ได้รับ	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
ชุมชนอัมพวา	7
ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอัมพวากับราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 2 1	4
งานจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3)	21
วัดกุฎีทองและงานจิตรกรรมภายในวัด	31
วัดบางแคใหญ่และงานจิตรกรรมภายในวัด	37
บทที่ 3 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องที่วิจัย	51
งานจิตรกรรมบนฝาไม้ที่วัดกุฎีทอง	51
งานจิตรกรรมบนฝาไม้ที่วัดบางแคใหญ่	59

หน้า

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	71
ศิลปะสัมพันธ์ระหว่างวัดกุฎีทองกับราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 1	71
ศิลปะสัมพันธ์ระหว่างวัดบางแคใหญ่กับราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 2	77
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	87
สรุปผลการวิจัย	87
ข้อเสนอแนะ	89
บรรณานุกรม	90
ประวัติผู้วิจัย	98

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 2.1	แผนที่จังหวัดสมุทรสงครามแสดงเขตการปกครองของอำเภออัมพวา และสถานที่ตั้งของวัดภุมรินทร์กุฎีทองและวัดบางแคใหญ่	8
ภาพที่ 2.2	ตลาดน้ำอัมพวา	9
ภาพที่ 2.3	ชุมชนริมคลองอัมพวา	10
ภาพที่ 2.4	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ มาทรงเปิด โครงการอัมพวา - ชัยพัฒนานุรักษ์ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2551 12	
ภาพที่ 2.5	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่ง พระบรมราชจักรีวงศ์ 13	
ภาพที่ 2.6	บริเวณพระปรางค์วัดอัมพวันเจติยาราม ซึ่งเชื่อกันว่าเดิมเป็นเรือนของ คุณนาคซึ่งเป็นที่ พระราชสมภพของรัชกาลที่ 2 17	
ภาพที่ 2.7	ภาพ “เทพชุมนุม” ในพระที่นั่งพุทธไธสวรรย์ 21	
ภาพที่ 2.8	ภาพ “พระยานาภุจลินท์แผ่พังพานใหญ่เหนือพระเศียรพระพุทธองค์ ขณะที่ทรงเสวยมิถุติสุขตลอด 7 วัน” ในพระอุโบสถวัดคูสิดาราม 22	
ภาพที่ 2.9	ภาพ “เขาพระสุเมรุและเขาสัตบริภัณฑ์ อันเป็นแกนกลางของโลกและ จักรวาล” ในพระอุโบสถวัดใหญ่อินทาราม 23	
ภาพที่ 2.10	“ศิลปะแบบพระราชนิยม” ในวัดราชโอรสาราม วัดประจำรัชกาลที่ 3 24	
ภาพที่ 2.11	จิตรกรรมฝาผนัง “แบบรักษาคติศิลปะไทยเดิมแต่ยอมรับลักษณะ บางประการของศิลปะ ตกแต่งแบบจีนมาเสริมแต่งด้วย” ในพระวิหาร วัดสุทัศน์เทพวราราม 25	
ภาพที่ 2.12	ภาพด้านนอกของกุฎีทองในวัดภุมรินทร์กุฎีทอง 35	
ภาพที่ 2.13	ภาพจิตรกรรม “อสุภะ 10” บนฝาผนังภายในกุฎีทอง 36	
ภาพที่ 2.14	ภาพจิตรกรรมลายรดน้ำเรื่องรามเกียรติ์ที่ประตูทางเข้าหอนอน ภายในกุฎีทอง 36	
ภาพที่ 2.15	ภาพกุฎีเจ้าอาวาสวัดบางแคใหญ่ 39	
ภาพที่ 2.16	ภาพจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 2 บนฝาประจันในกุฎีเจ้าอาวาสวัดบางแคใหญ่ 40	

หน้า

- ภาพที่ 2.17 ภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในหมู่บ้านชายแดน 42
- ภาพที่ 2.18 ภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มน้อยนอกหมู่บ้าน 43
- ภาพที่ 2.19 ภาพการเดินทางเรือของทหารไทย 43
- ภาพที่ 2.20 ภาพการตั้งค่ายของทหารไทย 44
- ภาพที่ 2.21 ภาพการรบบพุ่งทางเรือระหว่างทหารไทยกับทหารมอญ 44
- ภาพที่ 2.22 ภาพการสู้รบระหว่างทหารไทยกับทหารมอญ 45
- ภาพที่ 2.23 ภาพหอไตรวัดบางแคใหญ่ 46
- ภาพที่ 2.24 ตัวอย่างภาพถ่ายเรื่องโดยแบ่งเรื่องราวเป็นตอน ๆ ที่หอไตรวัดบางแคใหญ่ 47
- ภาพที่ 2.25 จิตรกรรม “ภาพเครื่องตั้งบูชาแบบจีน” บนฝาผนังไม้ในหอไตรวัดบางแคใหญ่ 48
- ภาพที่ 2.26 จิตรกรรม “ภาพเครื่องมงคลแบบจีน” บนฝาผนังไม้ในหอไตรวัดบางแคใหญ่ 48
- ภาพที่ 2.27 จิตรกรรม “ภาพฉากหลังเป็น โขดเขาและต้นไม้แบบจีน” บนฝาผนังไม้ในหอไตรวัดบางแคใหญ่ 49
- ภาพที่ 2.28 จิตรกรรม “อาคารแบบจีน” บนฝาผนังไม้ในหอไตรวัดบางแคใหญ่ 50
- ภาพที่ 3.1 ภาพพระ ครูวิมลภาวนาจารย์ (ชาย) และ พระสมุห์พิชัย อริยวังโส (ขวา) 51
- ภาพที่ 3.2 แผนที่การเดินทางไปวัดกุฎีทองจากตัวเมืองสมุทรสงคราม 52
- ภาพที่ 3.3 ภาพปากคลองประชามชื่น (ขวา) และแม่น้ำแม่กลอง (ซ้าย) ถ่ายจากกุฎีทอง 53
- ภาพที่ 3.4 กุฎีทองที่เหลืออยู่หลังสุดทำขึ้นวัดกุฎีทองก่อนการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งล่าสุด 54
- ภาพที่ 3.5 กุฎีทองในวัดกุฎีทองที่บูรณปฏิสังขรณ์จนครบทั้ง 3 หลังในปัจจุบัน โดยหลังทางซ้ายและหลังทางขวาได้สร้างขึ้นใหม่ 55
- ภาพที่ 3.6 ภาพด้านนอกของกุฎีทองที่เหลืออยู่หลังสุดท้ายในปัจจุบัน (วันที่ 17 เมษายน 2553) 55
- ภาพที่ 3.7 โบราณวัตถุในกุฎีทองวัดกุฎีทอง 56
- ภาพที่ 3.8 ภาพจิตรกรรมเขียนสีบนฝาไม้ในกุฎีทองวัดกุฎีทอง 57
- ภาพที่ 3.9 ภาพจิตรกรรมลายรดน้ำเรื่องรามเกียรติ์บนบานประตูไม้ด้านในกุฎีทองวัดกุฎีทอง 58

หน้า

- ภาพที่ 3.10 ภาพนายสมเกียรติ บำรุงศรี วิทยากรจิตอาสาประจำวัดบางแคใหญ่ (ซ้าย) และ ผู้วิจัย 59
- ภาพที่ 3.11 อนุสาวรีย์ (ซ้าย) และภาพวาด (ขวา) ของเจ้าพระยาวงศาสุรศักดิ์ (แสง วงศาโรจน์) ที่วัดบางแคใหญ่ 60
- ภาพที่ 3.12 แผ่นหินชนวนซึ่งฝังไว้ที่ผนังด้านหน้าภายในอุโบสถวัดบางแคใหญ่ 61
- ภาพที่ 3.13 เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมสิบสอง ศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา หน้าพระอุโบสถ วัดบางแคใหญ่ 62
- ภาพที่ 3.14 ซุ้มประตูทางเข้าพระอุโบสถ พระระเบียงคด เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมสิบสอง และพระอุโบสถ วัดบางแคใหญ่ 63
- ภาพที่ 3.15 หน้าบันพระอุโบสถวัดบางแคใหญ่ทำด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปนารายณ์ทรงสุบรรณ 64
- ภาพที่ 3.16 พระเจดีย์ราย พระระเบียงคดและใบเสมาคู่รอบพระอุโบสถวัดบางแคใหญ่ 64
- ภาพที่ 3.17 พระพุทธรูปทรงเครื่องที่พระระเบียงคดรอบพระอุโบสถ วัดบางแคใหญ่ 65
- ภาพที่ 3.18 หลวงพ่อศรีสมุทรพุทธโคดมพระประธานในพระอุโบสถวัดบางแคใหญ่ 65
- ภาพที่ 3.19 หอไตรวัดบางแคใหญ่ ซึ่งมีงานจิตรกรรมบนฝาไม้สมัยรัชกาลที่ 3 66
- ภาพที่ 3.20 กุฏิเจ้าอาวาส วัดบางแคใหญ่ ซึ่งมีงานจิตรกรรมบนฝาไม้สมัยรัชกาลที่ 2 66
- ภาพที่ 3.21 โบราณวัตถุสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นบนกุฏิเจ้าอาวาสวัดบางแคใหญ่ 67
- ภาพที่ 3.22 งานจิตรกรรมบนฝาไม้สมัยรัชกาลที่ 3 ที่ชั้นบนของหอไตรวัดบางแคใหญ่ 68
- ภาพที่ 3.23 งานจิตรกรรมบนฝาไม้สมัยรัชกาลที่ 2 ที่ชั้นบนของกุฏิเจ้าอาวาส วัดบางแคใหญ่ 69
- ภาพที่ 3.24 ภาพจิตรกรรม “ทหารยืนยามเฝ้าประตู” ที่ซุ้มประตูพระอุโบสถวัดบางแคใหญ่ 70
- ภาพที่ 4.1 กุฏิทองที่วัดกุฎีทอง (บน) กับหอพระไตรปิฎกที่วัดระฆังโฆสิตาราม (ล่าง) 72
- ภาพที่ 4.2 ภาพจิตรกรรมเขียนสีที่กุฏิทองวัดกุฎีทอง (บน) และภาพจิตรกรรมเขียนสีที่หอพระไตรปิฎกวัดระฆังโฆสิตาราม (ล่าง) 75
- ภาพที่ 4.3 ภาพจิตรกรรมลายรดน้ำที่กุฏิทองวัดกุฎีทอง (บน) และภาพจิตรกรรมลายรดน้ำที่หอพระไตรปิฎกวัดระฆังโฆสิตาราม (ล่าง) 76

หน้า

- ภาพที่ 4.4 พระระเบียงคดล้อมรอบพระอุโบสถที่วัดบางแคใหญ่และวัดสำคัญ
ซึ่งรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้างขึ้น 78
- ภาพที่ 4.5 พระพุทธรูปในพระระเบียงคดวัดบางแคใหญ่และวัดสำคัญที่รัชกาลที่ 1
และรัชกาลที่ 2 ทรงสร้างขึ้น 79
- ภาพที่ 4.6 หน้าบันไม้แกะสลักรูปนารายณ์ทรงสุบรรณของวัดบางแคใหญ่ พระที่นั่ง
และพระอุโบสถ วัดสำคัญที่พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น
ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น 80
- ภาพที่ 4.7 พระเจดีย์รายวัดบางแคใหญ่กับพระเจดีย์รายที่นิยมปลูกสร้างใน
พระอารามหลวงสมัยรัชกาลที่ 3 81
- ภาพที่ 4.8 ใบเสมาคู่รอบพระอุโบสถวัดบางแคใหญ่กับใบเสมาคู่รอบพระอุโบสถ
ในพระอารามหลวงที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย
เป็นต้นมา 82
- ภาพที่ 4.9 พระประธานในพระอุโบสถวัดบางแคใหญ่ กับพระประธานใน
พระอุโบสถของพระอารามหลวงที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 2 83
- ภาพที่ 4.10 งานจิตรกรรมบนฝาห้องทำด้วยไม้ที่กุฏิเจ้าอาวาสวัดบางแคใหญ่ (บน)
กับงานจิตรกรรมฝาผนัง ที่พระระเบียงคดวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ห้องที่ 1 (ล่าง) 84
- ภาพที่ 4.11 ภาพทวารยืนยามที่วัดบางแคใหญ่กับภาพทวารที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม 85